

Από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* (Κυριακή 26 Δεκεμβρίου 2010)

Εβραίοι στις ΗΠΑ με την Ελλάδα μέσα τους: Ρωμανιώτες από τα Γιάννενα πήγαν στη Νέα Υόρκη ως μετανάστες στις αρχές του 20ού αιώνα και έχτισαν εκεί τη συναγωγή τους.

Φωτογραφία από τα αρχεία της συναγωγής που απεικονίζει εορτή των Ελλήνων Εβραίων της Νέας Υόρκης, το 1937, στην οποία παρευρίσκεται ο αρχιεπίσκοπος Αμερικής, Αθηνάγορας, και άλλοι Έλληνες επίσημοι. Οι Ρωμανιώτες διατήρησαν την ελληνική τους συνείδηση και στη Νέα Υόρκη.

Της Μαργαρίτας Πουρνάρα

Είναι ένα από τα πολλά μυστικά του Μανχάταν. Ελάχιστοι γνωρίζουν ότι στο νότιο τμήμα του υπάρχει μια ελληνική ρωμανιώτικη συναγωγή, η μοναδική στο δυτικό ημισφαίριο, που ιδρύθηκε το 1927. Η Kehila Kedosha Janina χτίστηκε από Γιαννιώτες που μετέβησαν στη Νέα Υόρκη με το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα των αρχών του 20ού αιώνα. Ήταν από τους ελάχιστους Εβραίους που είχαν ενσωματωθεί για αιώνες στην τοπική κοινωνία και μετοίκησαν στις ΗΠΑ μόνο για οικονομικούς λόγους και όχι διότι υφίσταντο διωγμούς. Την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ιστορία τους μας διηγήθηκε η «ψυχή» της συναγωγής, η Σεφαραδίτισσα Μάρσια Χαντάντ Οικονομόπουλος, ένα ηλιόλουστο κυριακάτικο πρωινό του Δεκεμβρίου στην Broome Street, παρέα με τον καθηγητή του Queens College Νίκο Αλεξίου, που έχει κάνει ειδική μελέτη στο θέμα.

«Μερικοί πιστεύουν ότι το Έλληνας και το Εβραίος δεν χωρούν στην ίδια λέξη. Η ρωμανιώτικη συναγωγή που άντεξε στον χρόνο και συσπείρωσε την κοινότητα των ανθρώπων αυτών στην Αμερική δίνει μέχρι σήμερα τη δική της σταθερή απάντηση. Είμαστε λαοί της διασποράς που συμπορευτήκαμε, αλληλοεπηρεαστήκαμε, συνυπήρξαμε και βιώσαμε πλάι πλάι όλα τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Και τη μετανάστευση μαζί την περάσαμε», λέει η Μάρσια προσφέροντάς μας –τι άλλο;– ελληνικό καφέ.

Πριν ξεκινήσουμε, ένα σύντομο μάθημα Ιστορίας: «Οι Έλληνες Εβραίοι μετοίκησαν στην Ελλάδα από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και έφτιαξαν τις κοινότητές

τους σε διάφορες περιοχές, από τα Γιάννενα και τη Χαλκίδα μέχρι τον Βόλο και τη Βέροια, οι οποίες θεωρούνται οι αρχαιότερες εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης. Όταν τα ελληνικά εδάφη πέρασαν στα χέρια των Ρωμαίων, τότε επικράτησε και το όνομα “Ρωμανιώτες” για τα μέλη των κοινοτήτων αυτών, έτσι ώστε να μπορούν να τους διακρίνουν από εκείνους που εγκαταστάθηκαν σε άλλα μέρη της Ευρώπης. Οι Ρωμανιώτες μιλούσαν ελληνικά, είχαν υιοθετήσει τα τοπικά ήθη και έθιμα, κρατώντας διαφορετική μόνο τη θρησκεία τους. Ακόμα και στη λειτουργία, όμως, ακούγονταν απαγγελίες ποιημάτων και ψαλμών στα ελληνικά. Ήταν πάντα ενσωματωμένοι στις τοπικές κοινωνίες, με τα ίδια δικαιώματα όπως οι υπόλοιποι πολίτες, με ελληνική συνείδηση και εβραϊκό θρήσκευμα. Μονάχα στη βυζαντινή αυτοκρατορία απαγορευόταν να καβαλικέψουν άλογα, επειδή αυτή η πράξη εθεωρείτο δείγμα ισχύος, ενώ ορισμένοι αυτοκράτορες πέρασαν κάποιους σκληρούς νόμους εναντίον τους, που όμως δεν κράτησαν πολύ. Μπορούσαν να έχουν στην κατοχή τους γη και να ασκούν ελεύθερα όποιο επάγγελμα ήθελαν».

Τα πρώτα 1.800 χρόνια της ιστορίας του εβραϊκού ελληνισμού είναι αποκλειστικά για την παρουσία των Ρωμανιωτών. Μετά το 1492, με τους διωγμούς εναντίον των Πορτογάλων και των Ισπανών Εβραίων, κατέφθασαν στην υπό οθωμανική κατοχή Ελλάδα περίπου 20.000 Σεφαραδίτες, υπερκεράζοντας σε αριθμό τους Ρωμανιώτες. Η Μάρσια Χαντάντ μας εξηγεί: «Εγκαταστάθηκαν κατά κύριο λόγο στη Θεσσαλονίκη, μιλούσαν λαντίνο (μια ισπανοϊουδαϊκή διάλεκτο) και αντιμετώπισαν με περιέργεια και συχνά με εχθρότητα τους εξελληνισμένους Εβραίους, για τους οποίους συχνά πίστευαν ότι είχαν απολέσει την εβραϊκή ταυτότητα. Τους αποκαλούσαν μάλιστα “Γκρέκος”. Οι Σεφαραδίτες ήρθαν με έναν αέρα κοσμοπολιτισμού. Έφεραν τους ραβίνους τους και τις εμπορικές τους διασυνδέσεις με όλους τους εβραϊκούς θυλάκους της Μεσογείου, αντιμετωπίζοντας τους Ρωμανιώτες ως υποδεέστερους. Στην πορεία, ήρθαν και ορισμένες οικογένειες Εσκενάζι Εβραίων, δηλαδή με καταγωγή τη Γερμανία ή την κεντρική Ευρώπη, πάντα με το δέλεαρ ότι θα μπορούσαν να έχουν τη δική τους γη στην Ελλάδα και να μην υφίστανται διωγμούς ούτε να ζουν σε γκέτο όπως συνέβαινε σε άλλες χώρες».

Σε μια σειρά από ιστορικές περιστάσεις οι Ρωμανιώτες και οι Σεφαραδίτες είχαν εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση. «Οι Τούρκοι εκχώρησαν εμπορικά προνόμια στους Σεφαραδίτες και όχι στους Ρωμανιώτες, τους οποίους θεωρούσαν Έλληνες, δηλαδή κατακτημένους. Όταν λ.χ. οι Έλληνες κήρυξαν την Επανάσταση το 1821, οι Ρωμανιώτες τάχθηκαν με το πλευρό τους, ενώ κάποιοι Σεφαραδίτες ένιωθαν ότι ταυτίζονταν περισσότερο με τους Οθωμανούς, οι οποίοι τους προστάτευσαν από τους διωγμούς του 15ου αιώνα. Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, 13.500 Σεφαραδίτες και Ρωμανιώτες πολέμησαν στο πλευρό των Ελλήνων, με ήρωα τον Μορδοχάι Φριζή. Πριν από το 1940 ζούσαν στην Ελλάδα 78.500 Εβραίοι, εκ των οποίων 67.000 χάθηκαν στα κρεματόρια. Η εξόντωση ένωσε τις δύο εβραϊκές κοινότητες. Απέμειναν τόσο λίγοι που δεν είχε νόημα να αισθάνονται ότι έχουν διαφορετική καταγωγή. Σήμερα υπολογίζονται στις 5.000. Δυστυχώς, ακόμα και η ιστορία του Ολοκαυτώματος έχει γραφτεί αναφορικά με τις απώλειες που υπέστησαν οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης και η Ρωσία, χωρίς να συμπεριλαμβάνουν την Ελλάδα. Ακόμα και σήμερα, πολλοί Εβραίοι άλλων εθνικοτήτων ξαφνιάζονται στο άκουσμα ότι υπήρχαν εδώ και αιώνες Έλληνες Εβραίοι που εξολοθρεύτηκαν στο Άουσβιτς και σε άλλα στρατόπεδα».

Κάθε χρόνο επιστρέφουν στα Γιάννενα

Η ρωμανιώτικη συναγωγή, που χτίστηκε από Γιαννιώτες Εβραίους το 1927 στη Νέα Υόρκη, ανήκει στα διατηρητέα κτίσματα της πόλης.

Η συναγωγή Kehila Kedosha Janina ιδρύθηκε το 1927 από Εβραίους που μετανάστευσαν στην Αμερική μαζί με τους Έλληνες. Τα μέλη της, με καταγωγή τα Ιωάννινα, ανήκαν στο τεράστιο μεταναστευτικό κύμα που έφερε εκατομμύρια Ευρωπαίους στις ΗΠΑ, από το 1900 μέχρι και το 1924. Αναγκάστηκαν να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέλλον όχι γιατί διώκονταν, αλλά διότι δεν τα έβγαζαν πέρα οικονομικά.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, υπολογίζεται ότι μετανάστευσαν οι 2.000 από τους 4.000 Εβραίους των Ιωαννίνων. Όπως και οι Έλληνες, ζούσαν σε μια αγροτική οικονομία με μεγάλες στερήσεις, ανασφάλεια και κακουχίες. Εκτός από τους Γιαννιώτες, ήρθαν στις ΗΠΑ και άλλοι Εβραίοι κυρίως με καταγωγή από περιοχές της Ηπείρου και της Μακεδονίας, που δεν είχαν ακόμα ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος.

«Και πάλι υπήρχαν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στους Ρωμανιώτες και τους Σεφραδίτες, όταν εγκαθίσταντο στις νέες πατρίδες» μας λέει η Μάρσια Χαντάντ Οικονομόπουλος. «Οι πρώτοι δήλωναν Έλληνες, κρατούσαν τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα, τα φαγητά και τη μουσική. Συνήθως είχαν ταπεινά επαγγέλματα. Οι δεύτεροι δήλωναν Σεφραδίτες, μιλούσαν λαντίνο και αφομοιώθηκαν

γρήγορα στις χώρες όπου κατέληξαν. Έχοντας καλύτερες διασυνδέσεις και αστική καταγωγή, κέρδιζαν αμέσως μια θέση στη μεσαία τάξη.

Οι Ρωμανιώτες της Νέας Υόρκης εγκαταστάθηκαν στο νότιο τμήμα του Μανχάταν μαζί με άλλους Εβραίους και Έλληνες. Εκεί ήρθαν σε επαφή με ομόθρησκους από άλλα μέρη. Ενώ θα μπορούσαν να προσεύχονται σε κάποια από τις δεκάδες συναγωγές που είχαν ιδρύσει οι Εσκενάζι και οι Σεφαραδίτες, προτίμησαν να οικοδομήσουν τη δική τους, ώστε να ακολουθούν το δικό τους τελετουργικό που είχε και την ελληνική γλώσσα.

Χόρευαν ηπειρώτικα

»Οι περισσότεροι καταπιάστηκαν με τα υφάσματα και έφτιαχναν γυναικεία ενδύματα και εσώρουχα. Οι πρώτες γενιές μιλούσαν αποκλειστικά ελληνικά στα σπίτια τους, κάτι που τους απομόνωνε από τους υπόλοιπους Εβραίους, οι οποίοι δεν τους αναγνώριζαν ως δικούς τους. Στις συνεστιάσεις χόρευαν ηπειρώτικους σκοπούς και έτρωγαν ελληνικά εδέσματα. Το ούζο δεν έλειπε ποτέ από τις γιορτές, ούτε καν τις θρησκευτικές. Συνήθιζαν να παντρεύονται μεταξύ τους και σπάνια συγγένευαν με Εβραίους άλλων εθνικοτήτων. Με τους Έλληνες είχαν εξαιρετικές σχέσεις και υπάρχουν φωτογραφίες όπου σε εβραϊκές συνεστιάσεις του 1937 παρευρίσκονται και συνορτάζουν με τον Αρχιεπίσκοπο Αμερικής Αθηναγόρα».

Οι Ρωμανιώτες, όπως και οι Έλληνες, κράτησαν την ελληνική τους συνείδηση στην καινούρια τους ζωή. Μέσα σε μερικές δεκαετίες διασκορπίστηκαν σε ολόκληρη την Αμερική, αλλά σε πολλές περιπτώσεις διατηρούν ακόμα λέξεις, συνήθειες και κυρίως τη μεγάλη αγάπη για την Ελλάδα. Κάθε χρόνο η συναγωγή διοργανώνει ταξίδι-προσκύνημα στα Γιάννενα και πολλοί απόγονοι των πρώτων Ρωμανιωτών επιστρέφουν να γνωρίσουν τις ρίζες τους με μεγάλη συγκίνηση. Άλλωστε τα επίθετά τους παραμένουν τα ίδια και βρίσκουν συχνά ορισμένους συγγενείς ή και τοποθεσίες για τις οποίες τους μιλούσαν οι παππούδες τους.

Η Kehila Kedosha Janina, αν και μικροσκοπική, θεωρείται ένα από τα αρχιτεκτονικά ορόσημα της Νέας Υόρκης (New York Landmark). Η πρόσοψή της συντηρήθηκε το 2004. Στο εσωτερικό της υπάρχει γυναικωνίτης που έχει μετατραπεί σε μικρό μουσείο με παραδοσιακές γιαννιώτικες φορεσιές, αντικείμενα, φωτογραφίες και βιβλία. Κατά καιρούς διοργανώνονται μαθήματα ελληνικής μαγειρικής, τοπικών χορών, μουσικής κ.ά. Η διεύθυνσή της είναι 280, Broome Street.